

YHDENVERTAISUUS
VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI

Lausunto

1 (5)

28.6.2022

VTDno-2022-766

Sisäministeriö

VN/2328/2021-SM-19

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle poliisilain muuttamisesta ja eräistä siihen liittyvistä laeista

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta lausua esitysehdotuksesta. Esityksen päätavoite siitä, että poliisi antaisi maksuttomasti virka-apua sosiaalihuollon viranomaiselle sen toimiessa lastensuojelun tai sosiaalipäivystyksen tehtävissä on kannatettava. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että esityksessä ei ole tarkasteltu riittävästi eri vähemmistöryhmiä, eikä vammaisia henkilöitä. Esityksen jatkovalmistelussa on otettava vielä tarkemmin kantaa heidän oikeuksiensa toteutumiseen ja tarkasteltava minkälaisia vaikutuksia esityksellä on vähemmistöryhmille (myös vammaisille henkilöille).

Esityksessä käsitellään poliisin virka-avun maksullisuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan maksuvelvollisuuden arvioimisen on oltava aina viranomaisaloitteista, eikä valtuutettu pidä perusteltuna esityksessä valittua ratkaisua siitä, että virka-avun pyytäjän olisi vedottava maksuttomuutta koskeviin perusteisiin. Maksuvelvollisuutta arvioitaessa viranomaisen harkintavallan on oltava riittävän laaja, jotta haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset tunnustetaan, eikä heitä kuormiteta poliisin virka-avusta aiheutuvalla maksulla. Maksuttomuutta koskeva lainkohta on jatkovalmistelussa kirjoitettava niin selkeäksi, että haavoittuviin ihmisryhmiin kohdistuva maksuvapaus tulee säännöksestä selkeästi esille. Maksuvelvollisuus olisi siten pikemminkin ymmärrettävä poikkeussäännökseksi.

Valtuutettu toteaa, että monien vähemmistöjen kohdalla voi esiintyä käytännössä pulmallisia tilanteita, joissa liikutaan poliisin perustehtävien suorittamisen ja maksullisen virka-avun rajalla. Lain lähtökohtana pitäisi olla, että tällaisissa tilanteissa viranomaisten resursseja ei sidota maksuvelvollisuutta koskevaan harkintaan.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan esityksen mukaista haavoittuvaa asemaa on tulkittava laajasti, ja esityksessä on lisättävä konkreettisia esimerkkejä haavoittuvassa asemassa olevista ihmisryhmistä. Esimerkiksi lähisuhdeväkivallan uhrit on ymmärrettävä yhtenä erityisen haavoittuvassa asemassa olevana ryhmänä. Poliisin rooli väkivaltarikosten ennaltaestäjänä on tärkeä ja poliisin määrätietoinen puuttuminen lähisuhdeväkivaltaan

Lähisuhdeväkivallan uhrit

Lähisuhdeväkivalta on piiloon jäävää rikollisuutta ja väkivallan uhrien kynnys hakea apua on Suomessa kansainvälisesti vertaillen korkea. Lähisuhdeväkivalta on tyypillisesti jatkunut pitkään ennen kuin väkivallan uhri ottaa yhteyttä poliisiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että poliisin tietoon tulleet lähisuhdevaltapaukset tutkitaan huolella ja poliisi kantaa vastuun väkivallan uhrien turvallisuudesta. Poliisin rooli väkivaltaan puuttujana ja väkivallan uhrin turvallisuuden takaajana on hyvin tärkeä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että lähisuhdeväkivallan uhrien pitäisi lähtökohteisesti katsoa olevan erityisen haavoittuvassa asemassa. Jatkovalmistelussa lain säännöksiä ja hallituksen esitystä on kehitettävä tästä näkökulmasta.

Lähisuhdeväkivallan uhrien kynnystä ottaa yhteyttä poliisiin madallettava

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi sen vaikutusarvioinnissa (kohdassa 5.2.4.3) esitetään näkemys siitä, että virka-avun maksuttomuus sosiaalisin tai taloudellisin perustein madaltaisi lähisuhdeväkivallan uhrien kynnystä ottaa yhteyttä poliisiin ja saada virka-apua. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mielestä kynnysten madaltaminen niin virka-avun pyytäjänä kuin sen saajana olisi otettava selkeästi yhdeksi uudistuksen tavoitteeksi. Lähisuhdeväkivallan uhrit pitäisi käsittää yhdeksi esimerkiksi esityksen sivulla yksi mainituiksi erityisen haavoittuvassa asemassa oleviksi henkilöiksi. Tavoite edistäisi hyvin Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmaa, jossa on todettu muun muassa, että hallitus pyrkii lähisuhdeväkivallan vähentämiseen. Tavoite vastaisi myös voimassa olevaa Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmaa, jossa kiinnitetään huomiota poliisin rooliin lähisuhdeväkivallan torjunnassa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kuitenkin huolissaan siitä, että ehdotettu uudistus näin muotoiltuna on pikemminkin omiaan nostamaan lähisuhdeväkivallan uhrien kynnystä pyytää apua poliisilta. Tästä syystä olisi tärkeää muuttaa esitystä siten, että lähisuhdeväkivallan uhrin ei tarvitse huolehtia

virka-avusta aiheutuvista kustannuksista. Vapautus kustannuksista on lähtökohtana myös rikosprosessissa, jota koskien on säädetty lähisuhdeväkivallan uhrien oikeudesta saada (tuloistaan riippumatta) maksuttomasti oikeusapua rikosprosessissa toimimista ja vaatimusten esittämistä varten (ks. ROL 2:1a). Mainitusta säännöksestä säädettyä hallituksen esityksessä mainitut perusteet pätevät hyvin myös nyt perusteltaessa virka-avun maksuttomuutta.

Väkivallan toistuvuus ja eskaloituminen todellinen uhka lähisuhdeväkivallan uhrille

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi (kohdassa 5.2.4.3) puhutaan aikaisemmin väkivallan kohteiksi joutuneiden ihmisten kokemasta ”pelosta” joutua väkivallan uhriksi ja turvallisuuden ”tunteen” lisäämisestä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu huomauttaa, että kyse ei ole vain tunteista ja pelosta, vaan lähisuhdeväkivaltaan, erityisesti parisuhdeväkivaltaan, liittyvästä todellisesta väkivallan riskistä. Lähisuhdeväkivallalle, erityisesti parisuhdeväkivallalle, on ominaista väkivallan toistuvuus ja sen vakavoituminen. Varsinkin uhrin pyrkiessä irtaantumaan väkivaltaisesta suhteesta väkivallantekijän uhrina vastaan harjoittama kontrolli ja väkivalta voi eskaloitua. Esimerkiksi hyvin monet parisuhteessa tapahtuneet naistapot ovat tapahtuneet erotilanteissa, kun nainen on jättämässä väkivaltaista miestä. Lähisuhdeväkivallan uhri voi tarvita ulkopuolisten apua omasta turvallisuudesta huolehtimiseen, vaikka parisuhde jatkuisi. Väkivaltaisen käyttäytymisen katkaiseminen edellyttää usein viranomaisilta määrätietoista puuttumista väkivaltaan ja parempaa kykyä tunnistaa väkivallan riskin sisältäviä tilanteita. Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että väkivallantekijän kohtaaminen ja varsinkin tavaroiden hakeminen yhteisestä kodista on uhrille usein väkivallan riskiä aiheuttava tapahtuma, jossa hänen ruumiillinen, henkinen ja seksuaalinen koskemattomuutensa on vaarassa. Valtuutetun tiedossa on, että poliisin läsnäolo tällaisissa tilanteissa on ollut hyvin tärkeä uhrille ja se on suojellut uhria väkivallalta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää tärkeänä, että poliisi antaa tällaisissa tilanteissa matalalla kynnyksellä virka-apua.

Virka-avun maksuttomuuden arvioiminen muutettava viranomaisen tehtäväksi

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan, että poliisin antamasta virka-avusta voidaan jättää perimättä maksu yksityiseltä henkilöltä, jos se on perusteltua sosiaalisista, taloudellisista tai muista näihin verrattavista henkilökohtaisista syistä. Esityksen mukaan virka-avun pyytäjän olisi ilmoitettava tällaisesta syystä pyytäessään virka-apua poliisilta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei kannata ehdotusta siltä osin, että maksuttomuuteen vetoaminen jätettäisiin virka-avun pyytäjän vastuulle. Kun pyytäjä on ”sosiaalisesti, taloudellisesti tai muista henkilökohtaisista syistä” haavoittuvassa asemassa ei voi lähteä siitä, että hän osaisi vedota tällaiseen laissa mainittuun perusteeseen. Valtuutetun mukaan esitystä on muutettava siten, että

maksuttomuuden selvittäminen jätetään yksin viranomaisten tehtäväksi. Lainsäädännön lähtökohdana pitäisi siten olla, että virka-avun antamisen kynnyksen ylittyessä poliisi arvioi viran puolesta sen maksuttomuuden.

Virka-avun maksuttomuus otettava lähtökohdaksi haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kohdalla

Yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi edellä, että maksuttomuuden arvioimisen on oltava viranomaislähtöistä. Tämän lisäksi esitystä olisi muutettava siten, että haavoittuvassa asemassa olevilta ei peritä maksua. Valtuutetun mukaan lakiin pitäisi kirjoittaa selkeästi auki maksuttomuuden perusteet. Lainsäädännön tarkkaa sisältöä on vielä harkittava jatkovalmistelussa, mutta nykyisessä muodossa maksuttomuutta korostava periaate tulisi ilmi esimerkiksi muotoilulla ”sosiaalisista, taloudellisista tai muista näihin verrattavista henkilökohtaisista syistä maksu on jätettävä perimättä”.

Kyseisessä maksuttomuutta koskevassa kohdassa todetaan luonnoksessa hallituksen esitykseksi lisäksi, että maksuttomuuteen liittyvä tilanne voi olla käsillä esimerkiksi lähisuhdeväkivallan uhrilla, jolla väkivallan uhka on konkreettinen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää huomiota siihen, että virka-avun maksuttomuutta koskevaa harkintaa ei ole perusteltua kytkeä erilliseen arvioon ”konkreettisesta väkivallan uhasta”. Vaarana on, että tällaista väkivallan konkreettista uhkaa tulkittaisiin liian ahtaasti. Valtuutettu toteaa, että väkivallan uhri on usein paras asiantuntija arvioimaan omaa avun tarvettaan. Uhrin pyytäessä poliisilta apua viranomaisena harkitsee, onko käsillä lain mukaiset edellytykset antaa virka-apua pyytäjälle. Valtuutetun mielestä poliisin ei ole enää tämän jälkeen tarpeellista erikseen ryhtyä ottamaan kantaa väkivallan uhan konkreettisuuteen, kun se arvioi virka-avun maksuttomuutta.

Lopuksi

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että poliisi arvioi virka-avun antamisen edellytyksestä sen saadessa tätä koskevan pyynnön lähisuhdeväkivallan uhrilta. Valtuutetun mukaan, jos virka-avun edellytys täyttyy, sen jälkeen virka-avun täytyy olla maksutonta lähisuhdeväkivallan uhrille. Luonnoksessa hallituksen esityksessä tuodaan esille, että rajanveto poliisilain 9 luvun 1 §:n mukaisen virka-avun ja poliisin 1 luvun 1 §:n mukaisen perustehtävän välillä voi tulkinnanvarainen. Käytännössä voi esiintyä tilanteita, joissa virka-apua pyytänyt henkilö joutuu poliisin suorittaman tehtävän aikana väkivallan tai sen uhan kohteeksi, jolloin virka-aputehtävä muuttuu poliisin perustehtäväksi. Tällaisia tilanteita voi esiintyä erityisesti lähisuhde- ja etenkin parisuhdeväkivaltatapauksissa, joissa väkivallantekijä voi uhata uhrin turvallisuutta ja pystyy aiheuttamaan uhrissa pelkoa. Kun virka-avun antaminen muutetaan lähisuhdeväkivaltatapauksissa aina maksuttomaksi, poliisin ei tarvitse

käyttää aikaa ja resursseja sen pohtimiseen, muuttuiko virka-apu esimerkiksi väkivallantekijän käyttäytymisen vuoksi perustehtäväksi ja olisi siten maksutonta uhrille.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Kristina Stenman